

Do knihovny na Internet - po Internetu do knihovny

Knihovny vstoupí v letošním roce aktivně do již 3. ročníku akce **Březzen - měsíc Internetu**, kterou vyhlašuje týdeník Profit a organizuje sdružení BMI. Hlavním tématem zapojení knihoven do BMI bude **“Do knihovny na Internet - po Internetu do knihovny”**. Záštitu a organizaci akcí převzala největší profesní organizace, Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR (který na své stránce odkazuje přímo na informace o BMI (<http://www.nkp.cz/oknihovnach/konsorcia/skip/BMI0.htm>) ve spolupráci s firmou Albertina icome Praha s. r. o. Cílem mnoha událostí a pořadů bude přiblížit občanům úlohu knihoven v informační společnosti a také nabídnout veřejnosti služby, které knihovny poskytují na bázi informačních technologií. Organizátoři budou usilovat, aby získali podporu co největšího počtu veřejných, odborných, akademických i školních knihoven z celé ČR (k 15. 2. se do akce přihlásilo formou webovského dotazníku zpracovaného Státní technickou knihovnou 113 knihoven). Asi nejrozšířenějším typem aktivit budou dny Internetu v knihovně, v jejichž rámci budou nabízeny slevy na poskytované služby, dny otevřených dveří a prezentace nových služeb. Knihovny budou organizovat široké spektrum vzdělávacích akcí pro veřejnost i zaměstnance. Uskuteční se řada školení orientovaných na získávání základních dovedností v práci s Internetem pro různé skupiny uživatelů, například pro ženy středního věku, seniory, pracovníky samosprávy či nevidomé. Knihovníci připravují řadu setkání s reprezentanty státní správy a samosprávy na téma dalšího rozvoje knihovnických a informačních služeb. Poprvé se také uskuteční soutěž o nejlepší webovskou stránku knihovny.

BMI knihovnám nabídlo též mediální podporu jejich aktivit prostřednictvím svých mediálních partnerů a ostatních médií, tiskových zpráv a svého serveru www.brezzen.cz.

V souvislosti s letošními aktivitami knihoven v rámci akce Březzen - měsíc Internetu publikujeme příspěvek Mgr. Jana Činčery, který nastiňuje přínosy i úskalí Internetu. Doufáme, že toto živé téma vyvolá další odezvy, které rádi zveřejníme.

INTERNET A SPOLEČNOST NA PŘELOMU TISÍCLETÍ: (POLO-)GLOBÁLNÍ PARADOX

Jan Činčera
VOŠIS, Praha

Devadesátá léta byla ve znamení exponenciálního rozvoje Internetu. Přibývalo vystavených informací (počátkem roku 1998 se počet WWW dokumentů na Internetu odhadoval na 300 milionů, dnes hovoří odhady o jedné miliardě), každoročně se přibližně zdvojnásoboval počet jeho uživatelů. O Internetu jsme si zvykli mluvit jako o globální informační síti, o našem světě jako o globální vesnici, o naší době jako o postindustriální éře - informační společnosti. Není ale tento pohled poněkud rozostřen našim zaujetím pro Internet? V současné době užívá Internet přibližně čtvrt miliardy lidí, z toho zhruba polovina mluví anglicky a další čtvrtina některým z dalších evropských jazyků. Podle současných odhadů se tempo nárůstu uživatelů poněkud zmínilo, na konec roku 2000 se předpokládá, že připojeno bude 330 milionů lidí, tedy cca 5,5 % populace. To s představou “globální sítě” příliš nekoresponduje. Další rozvoj sítě je podmíněn vyspělostí informační infrastruktury v jednotlivých zemích (důležitou veličinou je např. “telehustota” - počet telefonních linek na sto obyvatel). Podle průzkumu Mezinárodní telekomunikační unie neměla v roce 1996 přístup k telefonu polovina světových domácností, ve čtyřiceti osmi zemích nedosahoval v roce 1998 počet telefonních linek na sto obyvatel vyšší hodnoty než 1,3. Vidíme tedy, že větší část světa na počátku milénia v informační společnosti bydlet nebude. Místo jedné globální vesnice žijeme tedy mnohem spíše ve dvou pologlobálních - zatímco my v té první diskutujeme o přenosových rychlostech, ve druhé ve stejné době řeší problém s nedostatkem potravin a pitné vody. Budou si tyto dva světy schopny porozumět? Lze doufat, že s rozvojem vyspělejší části světa se budou prostředky postupně přesouvat i do částí chudší?

Optimističtí prognostici jsou o tom přesvědčeni. S rozvojem informační infrastruktury a Internetu přibývá pracovních příležitostí a životní úroveň v regionu roste. Obrat z elektronického obchodu se prudce zvyšuje - např. za poslední tři týdny před vánocemi 1998 utratili Američané prostřednictvím Internetu 5 mld. dolarů - čtyřikrát více než o rok dříve. Internet, který je chápán Evropskou unií i USA jako nástroj oživující ekonomický růst, prokazatelně pomáhá zvýšit životní úroveň v méně vyspělých regionech, je-li do nich zaveden. Studie, prováděné v rámci Evropské unie prokazují souvislost ekonomického rozvoje zaostalejších oblastí s předcházejícími investicemi do informační infrastruktury. Ukazují ale také, že vyvolaný rozvoj není rovnoměrný - nejvíce vydělávají již nejvyspělejší regiony, nově vzniklá pracovní místa nejsou akceptovatelná pro stávající nezaměstnané. Jestliže tedy např. v regionu severozápadního Skotska přibudou v důsledku rozvoje informačních technologií nová místa, je pravděpodobné, že nejvíce jich přibude

v regionálních centrech (např. Inverness), zatímco v nejhudších oblastech budou změny nejmenší. Decentralizace v měřítku Velké Británie se současně projevuje centralizací v regionu severozápadního Skotska.

Na Internetu se tedy opravdu vydělává - ale tím více, čím je region již bohatší a vyspělejší. Rozsáhlé investice Světové banky do budování environmentálních informačních systémů v subsaharské Africe měly zatím jen sporný efekt - přes množství utopených peněz jsou tamější země stále stejně chudé. Internet, který je opěvován jako nástroj spojující svět do globální vesnice, jej ve skutečnosti také rozděluje - do dvou stále se vzájemně vzdalujících světů.

K velikým přínosům Internetu se řadí jeho vliv na přeměnu současných zastupitelských demokracií v demokracie s vyšší mírou participace veřejnosti. Zastupitelská forma demokracie, která se ve většině zemí (na rozdíl například od Švýcarska) prosadila jako dominantní, je poslední desetiletí vystavována kritice politologů, sociologů i filozofů. Je jí vytýkáno, že šance občana na ovlivňování "věcí obecných" se v podstatě omezuje na právo svobodně volit a utrácet peníze. Propagátoři občanské společnosti volají po mnohem větší míře participace občana na rozhodování - ve vyspělých zemích je možné sledovat tento trend v přijímání zákonů o právu na informace, právu zákonodárné iniciativy (USA), spoluúčasti na rozhodování o stavbách či účasti na referendech. Internet může tento proces výrazně akcelarovat - jako médium, na němž by orgány státní správy a samosprávy povinně publikovaly všechny netajné materiály, které projednávají, či jehož prostřednictvím by se mohla konat elektronická referenda k projednávaným otázkám. Spoluúčast veřejnosti na rozhodování by se tak mohla stát technicky snadnou a fundovanou.

Paradoxně může vyšší míře spoluúčasti lidí na řešení problémů světa kolem nich zabránit rovněž Internet - tentokrát jako lákadlo odvracející jejich pozornost od reality skutečné do reality virtuální - kyberspace. Od poloviny 90. let se realitou stal syndrom závislosti na Internetu - jeho rozšíření na amerických školách se stalo odvrácenou stranou Gorova hesla "Internet do každé školy". Nadměrné používání Internetu narušuje mezilidské vztahy i lidskou psychiku. Podle průzkumů amerických psychiatrů posiluje používání Internetu riziko maniodepresivních psychóz a jiných poruch. Studie Pensylvánské univerzity prokazuje nárůst depresí a pocitů osamělosti u rodin připojených k Internetu. Internet v domácnostech narušuje rodinné vztahy - v USA se stává jednou z příčin rozvodů. Partneři, které známe jen jako stíny z kyberspace, se zdají zcela ideální a dokonalí - avšak stejně abstraktní jako informace, kterými jsou prezentováni. Na Internetu se formuje rozsáhlá, členitá a svébytná kyberkultura obývaná těmi, pro které se Internet stal dominantní sférou jejich života. Jejím literárním základem je kyberpunk - proud science fiction literatury, která líčí budoucnost jako svět prostupující se realitou - skutečnou a virtuální. Na Internetu existují virtuální města a komunity, vzniklé původně z online interaktivních her, ve kterých je možné scházet se s přáteli k diskusi v čajovně, cvičit v posilovně, nebo třeba provozovat virtuální sex. Stoupenci technopaganizmu chápou Internet jako prostředek i prostředí magických rituálů, v symbióze spojují prvky šamanizmu, feminizmu a technologie. Jiné směry kyberkultury jsou spjaté

s anarchismem - ať už jde o hackery, či hnutí dočasných autonomních zón, hledající v Internetu dočasné útočiště před přeorganizovanou společností. Kyberkultura se již částečně uvědoměle odtrhává od reálného světa - vyjádřením toho je například Deklarace nezávislosti kyberspace, formulovaná Johnem Barlowem. Tak Internet paradoxně dává lidem možnost aktivně se účastnit rozhodování o světě - a přitom je od tohoto rozhodování odvádějí jinam.

Nejednoznačné jsou právní i etické otázky a problémy, týkající se provozu samotného Internetu. Obtížně řešitelná zůstává otázka ochrany autorských práv, bouřlivé diskuse vyvolávají snahy o cenzurování Internetu. Přestože navrhovaný zákon na ochranu mravopověstnosti byl v roce 1996 odmítnut americkým ústavním soudem jako nepřipustné omezení svobody projevu, v roce 1998 se myšlenka zákona, který by umožnil trestně stíhat např. hrubou pornografii či pedofilii na Internetu znovu dostala do popředí. Překvapivé bylo zjištění, že kyberspolečenství je schopno částečně proti některým negativním jevům spjatým s Internetem samo bojovat - vznikla virtuální seskupení hackerů, napadající a rozbíjející servery s pedofilní tematikou, nebo organizace soustředující se na boj proti spammerům - firmám zahlcujícím síť nevyžádanou inzercí. V jiných případech je ale etické oprávnění nezákonného hackingu sporné - radikálně ekologické sdružení The Animal Liberation Front tímto způsobem (napadáním viry, zahlcováním mailů či mazáním a kopírováním dat) útočí na servery výzkumných ústavů testujících své výrobky na zvířatech. Z původně anarchického hnutí odporu proti monopolu mocných na informační technologie se dnes stává politická zbraň - hackerské útoky na server Pentagonu se staly neviditelnou stranou válečných konfliktů - od války v Zálivu přes konflikty v bývalé Jugoslávii. Vzrůstající propojenost vyspělého světa a závislost na počítačových sítích zvyšuje křehkost informační společnosti vůči elektronickým útokům, které mohou rozvrátit infrastrukturu (zásobování vodou, potravinami, elektřinou) celých států.

Rychlejší komunikace, která je počítačovým propojením vyspělého světa implikována, umožní rozvoj efektivnější a úspornější výroby. Albert Gore proto chápe informační společnost jako nutný předstupeň společnosti trvale udržitelné. Teleworking (zaměstnání na dálku) je v současné době realitou pro více než 24 milionů obyvatel Evropské unie a USA. Studie sledující změnu životního stylu v domácnostech teleworkerů dokládají zhruba 20% redukcii automobilových jízd, úspory energie i surovin. Nezměrný environmentální potenciál může mít Internet pro efektivnější logistiku, úspory v používání automobilů přinese teleshopping či videokonference. Znamená ale vyšší efektivita skutečně větší úspory? Dlouho se předpokládalo, že elektronická komunikace šetří papír. Statistiky ale poukazují na znepekující korelace mezi vyspělostí informační infrastruktury země a spotřebou papíru na hlavu (nejvyšší spotřebu papíru na hlavu mají Spojené státy a Evropa). Efektivnější technologie jsou samy o sobě úspornější, ale jejich úspornost implikuje nižší ceny a následně vyšší spotřebu, která pozitivní environmentální dopad přemazává. Přesto se rysuje řešení tohoto klíčového problému - nárůst spotřeby podněcený Internetem by se mohl přenést ze spotřeby materiální do spotřeby virtuální, od konzumace zboží ke konzumaci in-

formací. Ekonomika by mohla fungovat a růst bez negativních dopadů na reálný svět, měřítkem prestiže nebyl automobil či video, ale znalosti. A tady docházíme k závěrečnému paradoxu složitěho vztahu Internetu a naší společnosti - pro rozumné přežití lidstva na Zemi musíme doufat v posílení jeho zájmu o problémy reálného světa a současně musíme doufat, že větší část jeho ekonomických aktivit se přesune do světa virtuálního.

Způsoby, jakými Internet bude ovlivňovat vývoj naší planety v dalších letech, jsou provázány řadou paradoxů a rozporů. Není možné přijímat Internet s nekritickým nadšením, tak jako není možné se k němu obracet zády. Fenomén Internetu nás změní - do určité míry - ať se nám to bude líbit, nebo ne a do určité míry podle toho, jak se jej naučíme využívat. Informační pracovníci by měli být ti, kteří si na základě svých znalostí budou vědomi světlých i tmavých stránek tohoto ovlivňování a budou svojí prací podporovat ty oblasti využití Internetu, které jsou pro budoucnost lidstva přínosné.

Literatura:

British Telecommunications. The Environmental Impact of Teleworking. [WWW dokument]. <http://www.bt.com/CORPINFO/ENVIRO/TELE-WORK.HTM>. Stav z 28. 8. 1998.

MACDEVETTE, Dave. Environmentally sustainable development networks in Africa: An increasing relevance: A personal and reflective Q&A. News [WWW dokument]. http://www.grida.no/prog/global/eis-sa/news/eisnews/97_2/mar97-13.htm

The European Telework Online website. Telework 1997: Annual Report from the European Commission. [WWW dokument]. <http://www.eto.org.uk/twork/tw97eto/tw97-3.htm>. Stav z 12.7.1998.

FREYERMUTH, Gundolf S. *Cyberland. Průvodce hi-tech undergroundem*. Brno: Jota, 1997.

Global Internet Statistics. [WWW dokument]. <http://www.euromktg.com/globstats>. Stav z 1.12.1999.

International Telecommunication Union. World telecommunication development report 1998. Universal Access. Executive summary. March 1998. [WWW dokument]. <http://www.itu.int>

LOCKIE, M. (Pulp & Paper International). Papermakers Enter 1998 with Cautious Optimism. *Pulp Pap. Int.*, 40, no. 1, p. 16-20, 24-25, 27.

Mač. Práce s internetem může vyvolat depresi. *Lidové noviny. Média @ komunikace*, 7.9.1998, s. 20.

The policy studies institute (UK), city liberal studies (Greece), CITI/NETI (Portugal). The Impact of the Information

Society on the territorial planning of the less favoured regions. [WWW dokument]. <http://www.ispo.cec.be/infosoc/promo/pubs/issa.html>. Publikováno 1997. (January 1998).

SCHINDLER, Paul E., jr. (TechWeb). Home Internet Use Breeds Depression. [WWW dokument]. 31. 8. 1998 <http://www.techweb.com/internet/story/NIN19980831S0001>

ZAJÍČEK, Ladislav. Závislost studentů na Internetu strmě roste. *News on Net*, 26. 1. 1998.

•••••